

BURÁNY Mária Terézia*

Pécsi Tudományegyetem, Közgazdaságtudományi Kar,
Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola, Pécs

University of Pécs, Faculty of Business and Economics, Doctoral Program
in Regional Development, Pécs

VAJDASÁG MEZŐGAZDASÁGÁNAK FEJLŐDÉSI SZAKASZAI A SZERB-HORVÁT-SZLOVÉN KIRÁLYSÁGTÓL NAPJAINKIG

DEVELOPMENT PHASES OF AGRICULTURE FROM THE
SERBIAN-CROATIAN-SLOVENIAN KINGDOM UNTIL
TODAY

Abstract

This study attempts to point out how various political power groups has been tried to take advantage of the agricultural production of Vojvodina since 1918. It is well known that the quality of cereals produced in Vojvodina is world-class, and in terms of quantity, when weather conditions are favorable, above the national needs there is an addition amount for export. The region is called as the country's food pantry showing the importance of agriculture in this area. A significant part of the population of Vojvodina is connected to agriculture, but most of them live in small settlements. Soil, which is the most specific and important factor in agricultural production, provide a very strong comparative advantage for this area over the rest of the country. The quality of land in this area is far above the national average. In this study, it is examined how the Serbian-Croatian-Slovenian Kingdom attempted to change the agricultural structure by introducing and implementing an agricultural reform. Then the attention is drowned to the consequences of the First and the Second World War, the effects of heavy taxes in this area, and the arrival of new settlers. Then, the article tries to present the pros and cons of the "Tito Period" right up to the regime change, and then shortly introduces the changes of Milosevic. Finally, the present situation of Vojvodina's agriculture is introduced, which actually started with the Land Law of 2006. The author tries to answer the question: Why Vojvodina, why this area was chosen by all the political powers for themselves?

Kulcsszavak: Vajdaság, mezőgazdaság, föld, földtörvény, agrártermelés, rendszerváltás

* *PhD hallgató/PhD student, bogancs24@gmail.com*

Keynotes: Vojvodina, agriculture, land, land law, agricultural production, regime change

1. Vajdaság természeti adottságai

Vajdaság Európa egyik legkedvezőbb adottságú agrárvidéke, Szerbia legfejlettebb mezőgazdasági régiója. Ezen a területen a földművelés, az állattenyésztés és más agrárágak hagyománya igen nagy múltra tekint vissza, amit az igen kedvező területi adottságoknak köszönhet.

Domborzati formáit tekintve löszteraszok, löszhátaságok, folyók, valamint hegy- és dombvidékek alkotják. „A térség enyhén tagolt síkság, Szabadka környékén a tengerszint feletti magasság 110 és 125 m közötti, keleti és déli irányban a magasság fokozatosan csökken.”¹ Vajdaságnak két „hegye” van: Fruška gora (Tarc-al-hegység), melynek legmagasabb csúcsa a Crveni čot 536 m és a Verseci-hegység, melynek legmagasabb pontja a Gudurički vrh 641 m. „Vajdaság kifejezetten síkvidék, a Pannon-tenger visszahúzódása után keletkezett.

„A havi csapadékeloszlások között nagy eltérések tapasztalhatóak.”² Az ország egyik legszárazabb részét képezi, ami tekintettel arra, hogy ez egy agrárvidék, nem kimondottan kedvező. Vannak évek, amikor nyáron, akár negyven napon át nem esik csapadék, ugyanakkor megtörténik az is, hogy egy nap alatt leesik a havi csapadékátlag. Az utóbbi években jellemzőek a heves zivatarok komoly jégverés kíséretében. Ennek megelőzésére jégvédelmi hálózatot alakítottak ki Vajdaság szerte, különösen azok a részen, ahol jellemzőek a jégverések.

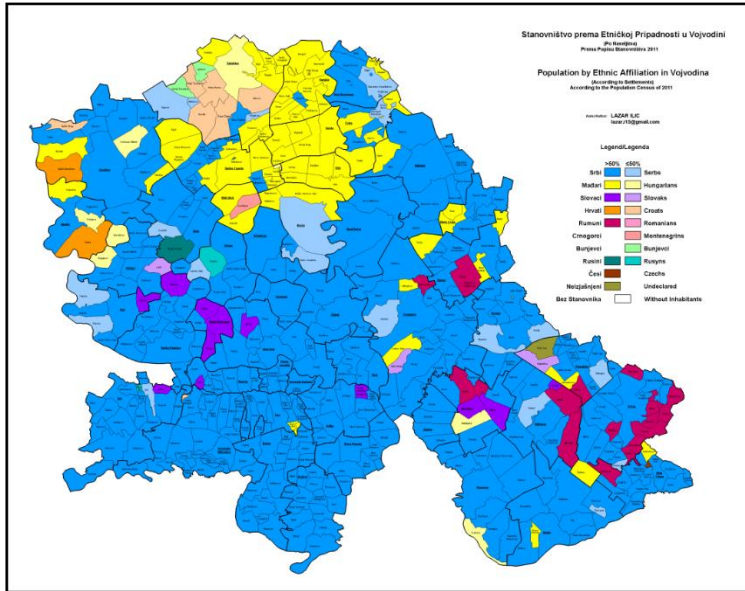
Vajdaság területén 86 féle talajtípus található³, ezekből kétféle található a legnagyobb területen: a mezősi fekete föld és a csernozjom (a legjobb minőségű és a legtermékenyebb talaj). Fizikai és kémia tulajdonságaiknak köszönhetően Vajdaság talaja(i), Európa legjobb termőföldjei között van.

2. Vajdaság lakossága és települései

A Vajdaságnak a 2011-es népszámlálás alapján 1.916.889 lakosa van, ennek legnagyobb része szerb, majd a második legnagyobb népcsoportot a magyar lakosság képezi. Összesen több mint 25 nemzetiségi (etnikai) csoport képezi a vajdasági lakosság egyharmadát.

Az 1. ábrán a halványkék szín a szerb lakosságot jelöli (1.289.635 fő, vagyis az összlakosság 66,75%-a), míg a citromsárga a magyar lakosságot (251.136 fő, ami Vajdaság összlakosságának 13 %-át képezi).⁴

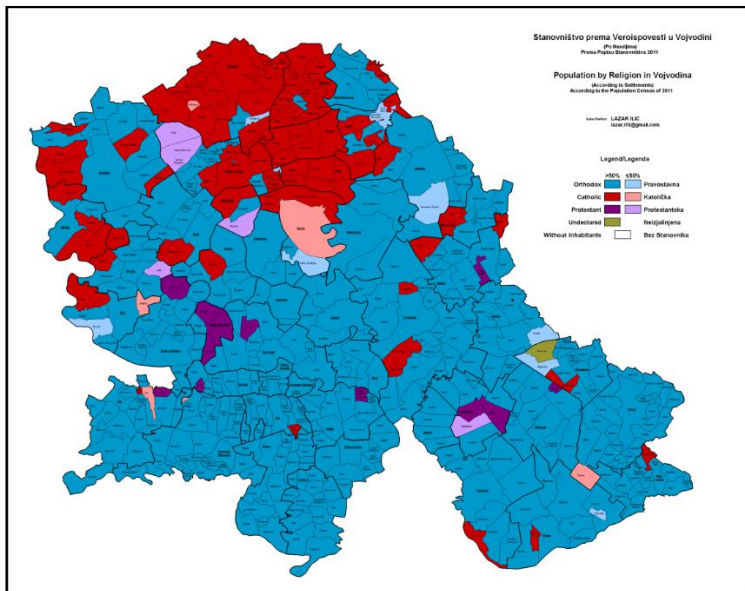
Amennyiben a vallási összetételt vesszük figyelembe, nagyon hasonló térképet kapunk. A 2. ábrán látható, hogy a halványkék szín a pravoszláv lakosságot jelöli, összesen 1.357.137 fő, míg a piros a lakosság katolikus részét, összesen 336.691 fő. ⁵ Ez a két vallás képezi a legnagyobb részét a lakoságnak.

1.ábra Vajdaság lakossága nemzeti hovatartozás szerint

1.figure Population by Ethnic Affiliation in Vojvodina

Forrás: Republički zavod za statistiku Srbije

2.ábra Vajdaság lakossága vallási hovatartozás szerint

2.figure Population by Religion in Vojvodina

Forrás: Republički zavod za statistiku Srbije

A lakosság legnagyobb része a nagyvárosokban koncentrálódik, illetve a középvárosokban. Vajdaság két legnagyobb városa Újvidék és Szabadka. Újvidéknek a 2002-es népszámlálás szerint 191.405 lakosa volt, melyből a magyarok a lakosság 6,02 %-át tették ki, a második legnagyobb város Szabadka, a maga 99.981 lakosával, melynek 34,99 %-a magyar (lásd részletesebben az 1. táblázatban). A lakosság többi része vidéken él. "A vidék fogalma mezőgazdasági jellegű területet jelöl".⁶ A Vajdaság lakossága összesen 464 településen él, melyből 412 vidéki településnek nevezhető. „Adminisztratív szempontból Vajdaság 45 községből áll, földrajzi-történelmi értelemben három járást különböztetünk meg: Bácska, Bánát és Szerémség.”⁷ Jellemző rá, hogy a falvak kezdenek elnéptelenedni, különösképpen Bánátban, ahol a még meglévő ipar is teljesen megszűnt és a lakosság fokozatosan költözik a városokba. Vajdaságnak bizonyos részein, különösen az Észak-Bácskában jellemző a tanyavilág. Az 1990-es évekig jellemző volt, hogy a lakosok szívesen laktak tanyákon, sok tanyasi iskola is működött, már szinte az összeset bezárták, a tanyák pedig kezdenek elnéptelenedni.

A 2012-es mezőgazdasági gazdaságok összeírása alapján Szerbia területén összesen 631.552 regisztrált agrárüzem volt, melyből Vajdaságban területén 147.624 volt található.⁸ Ez ma már egy magasabb szám lenne, tekintettel arra, hogy azóta a Mezőgazdasági Földtörvény lehetővé teszi, hogy férj és feleség külön mezőgazdasági üzemmel rendelkezzen (és a különböző pályázatokon való kedvező értékelés szempontjából ezzel él is a lakosság nagy része).

A mezőgazdaságilag hasznosított területek arányát figyelembe véve Vajdaság meghaladja az EU 27 átlagát, ezt pedig a kimutatások bizonyítják, mi szerint a tartomány mezőgazdaságilag hasznosítható területei mintegy 74%-át teszik ki az összes területnek. „Ugyanakkor az EU 15 átlaga 41,9 %, a később csatlakozottaké 48,4%, Magyarországot nézve pedig ez a szám 62,2%.”⁹ A száz főre jutó területek nagyságát tekintve a tartománynál ez igen magas, 82,3%, míg az EU 27 országára nézve 37,7 %. Magyarországon ez az arány 57,8%.

3. A Vajdaság helyzete a Szerb-Horvát Szlovén Királyságban

A Vajdaságban megtermelt gabonafélék minősége világszínvonalú, ami pedig a mennyiséget illeti, amikor kedvezően alakul az időjárás, az országos szükségleten felül kivitelre is jut belőlük. A régiót az ország éléskamrájának nevezik, ez bizonyítja Vajdaság mezőgazdaságának a jelentőségét. Ugyanakkor az ágazat által előállított jövedelem körülbelül 40%-a származik a tartományból, ami szintén a tartomány országon belüli súlyát mutatja.

3.ábra Vajdaság földrajzi elhelyezkedés

3.figure Geographical location of Vojvodina

Forrás: https://baloghpet.files.wordpress.com/2014/04/tjegysgek-dlvidn_450x277.jpg

A Vajdaság gazdasági szerkezetében, de legfőképpen az élelmiszer-gazdaságban rendelkezik olyan meghatározó erőforrásokkal és adottságokkal – termőföld, termelési hagyomány és nagy munkakultúrájú népesség – amelyek a versenyképes termelést hosszú távon is biztosítani tudják. Vajdaság lakosságának jelentős része kötődik az agráriumhoz, de legfőképpen a kis településen élők. A termőföld, mely az agrártermelés legspecifikusabb és legfontosabb termelési tényezője, igen erős komparatív előnyt biztosít az ország többi területéhez képest. Ezen a területen a termőföld minősége messze meghaladja az országos átlagot. Ez is egyike annak, hogy Vajdaság kiemelt jelentőségű a szerbiai mezőgazdaság számára.

Vajdaság a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság részévé vált a trianoni békeszerződés következtében, miután elcsatolták Magyarországtól. Vajdaság gazdasága a Királyság egészéhez viszonyítva igen erős volt, de a telepések betelepítésének következtében és a sikertelen agrárreform hatására hanyatlani kezdett. Ezek voltak a Királyság első intézkedései a megalakult új államban. „Ezek tekintetében a legnagyobb terhet Vajdaság viselte, hiszen a legtöbb nagybirtok az északi tartomány területén volt.”¹⁰ Az agrárreform hatására megnövekedett a munkanélküliek száma, ugyanakkor nem tudott létrejönni egy versenyképes mezőgazdasági réteg.

Vajdaságot még azzal is sújtották, hogy jóval nagyobb adót róttak ki ott, mint az ország más területein. „Az 1920-as években Vajdaságban az egy főre jutó adóegység négyszer nagyobb volt, mint a „szűkebb-szerbiai.”¹¹ „A többi

tagállammal ellentétben, melyeket 5-6 adófajtaival terheltek, Vajdaságban 22 adófajta létezett 1925-ben, melyek közül a hadiadót például csak Vajdaságra rótták ki.”¹² További Vajdaságot terhelő intézkedés volt még az, hogy 1934-től bevezették a házadót, azonban csak Horvátország és Vajdaság területén.

A mezőgazdaságot 1924-ig magas árak jellemezték, melyek kedvezően hatottak a jugoszláv gazdaságra, különösen az agrár vidékekre.” Az 1929-33 közti világgazdasági válság, amelyet 1925–26-ban megelőzött egy kisebb mezőgazdasági válság, az 1930-as évek elejétől már érezte hatását Jugoszláviában is: a mezőgazdasági termékek árai tovább csökkentek (1925–30 között 56%-kal), és csökkentek az ipari termékek ára is (25%-kal).¹³ A válság során sok ipari vállalat és bank tönkrement, és jelentősen csökkent a lakosság vásárlóereje. Ugyanakkor az tény, hogy a náci Németország a válság után, az 1930-as évek második felében egyre nagyobb mértékben tartott igényt Jugoszlávia, s így a Vajdaság mezőgazdasági készleteire, feleslegeire.¹⁴ Vajdaságot 1941 és 1945 között visszacsatolták Magyarországhoz, amikor is az új gazdaállam a következő döntést hozta: a világháború igényei határozzák meg a mezőgazdaság fejlődését. Szigorú állami előírásokkal szabályozták a mezőgazdasági termelést a hadigazdálkodás tervei szerint. “Bácska egész gabonafeleslege exportként Németországba került. Értelemszerűen ez torzult piaci viszonyokat eredményezett, s csökkentette a gazdák bevételeit.”¹⁵ Bácska már előzőleg is a Jugoszlávia éléskamrája volt, ez a helyzet nem változott, csak most Magyarország éléskamrájává vált. Magyarország legfejlettebb agrár régiójává vált volna Vajdaság, amennyiben a háború után megtarthatta volna a Délvidéket.

4. Vajdaság, a lehetőségek régiója a II. világháború után – a “titói időszak”

A mezőgazdasággal való foglalkozás megfelelő képzésű szakembereket igényel. A Vajdaság több településén is található mezőgazdasági középiskola, valamint Újvidéken található a mezőgazdasági egyetem több különböző szakiránnyal. Ennek szükségességét már a II. világháború után belátták: külön gondot jelentett, hogy a háborúba odaveszett sok agrármérnök is.

1946-ban egy ilyen tartalmú tanulmány jelent meg: “Többlettermelésre van szükségünk. Nagyobb terméshozamra. Tudományos földművelésre, gépesített földművelésre. Műszaki szakemberekre és nagy tudású földműves szakemberekre. Ez is iskolakérdés. Hiszen a tudományosabb, észszerűbb földművelés egyéb feltételei már megvannak.¹⁶ Ebben a tanulmányban előrevetítik a megfelelő gépesítés és a megfelelő szakember optimális kombinációját, mint a terméshozam-növelés módját. Ma már ezt nem tartják ennyire egyszerűnek. Sokkal több tényező együttes hatásának eredménye a hozamnövekedés.

Vajdaság gazdasága nagy átalakuláson esett át, többek között megváltozott a földek túlnyomó részének tulajdonjoga is. Ekkor (1945-ben) születtek az úgynevezett „tapsikolt” földek is, melyeket azok kapták, akik az aktuális hatalmat szolgálták, éltették, tapsoltak számukra. Ezeket a földeket a földreform által vették el a nagygazdáktól. A mezőgazdasági ágazat a második világháború után is vezető ágazat maradt a Vajdaságban. A mezőgazdaságból és az élelmiszeriparból származott a vajdasági társadalmi termék 40 százaléka, valamint a mezőgazdasági foglalkoztatottak aránya 20 %-ra csökkent a korábbi 70 %-hoz képest az 1951-1981 közötti időszakban.

1945. augusztusában törvényt hoztak a földreformról, amellyel kisajátították a 45 hektár feletti magán- és egyházi birtokokat. Ez összesen 1,57 millió hektárnyi területet érintett, melyből 800 ezer hektárt osztottak ki a földdel nem rendelkezők között. Az ily módon létrejött birtokok felső határát átmenetileg 25-30 hektárban határozták meg. A ki nem osztott területekből állami gazdaságokat hoztak létre. Az etnikai összetétel igen sokszínű volt. Nagyon sok telepés érkezett a mai Montenegró területéről és Közép-Szerbiából. A fent említett 800 ezer hektár szétesztott földterület 90%-át ők kapták meg. A hegyi életmódhoz szokott lakosság igen nehezen alkalmazkodott a síksághoz, az itteni éghajlathoz, de legfőképpen annak termelési- és munkaviszonyaihoz. Így nem lehettek tisztában az adott földterület megműveléséhez szükséges termelési és munkafeltételekkel. Ezek nagyon nagy hatással voltak Vajdaság mezőgazdasági termelésének visszafejlődéséhez, illetve nagyfokú stagnáláshoz vezetett. A telepések előzőleg nem végeztek földművelést, főleg állattartással foglalkoztak a hegyvidékeken.

A szocialista korszakban Jugoszláviában, így a Vajdaságban is elindult az iparosodás. Új gyárakat építettek a Vajdaság területén is. Emiatt a mezőgazdasággal foglalkozó lakosság száma csökkent. Vajdaságra jellemző volt, és még ma is jellemző a tanyavilág. Azok, akiktől az agrárreform által nagy területeket vettek el, már nem tudtak úgy megélni a földjeikből, mint addig, gyerekeik beköltöztek a városba. Ugyanez jellemezte a falvakon élőket is. A tanyavilág lassan pusztulásnak indult, mind több lett az elhagyatott tanya, megszűntek a tanyasi iskolák. A parasztsaládból származó fiatalok szinte 90%-a elhagyta lakhelyét és vagy ipari nagyvárosban vagy külföldön vállalt munkát.

Az 1980-as évekre az általános kép eléggé lehangoló volt: az átlagos birtoknagyság 2,1 hektár volt, tehát a birtokok elaprózódtak, az emberek hagyományos gazdálkodást folytattak a szinte nadrágszűj nagyságú parcellákon, a termésből pedig úgy-ahogy megélték. Ebben az időszakban az agrárrolló egyre szélesebbre nyílása mind súlyosabban érintette a Vajdaság mezőgazdaságát. A takarmány, a növényvédőszer és az üzemanyag ára gyorsabban növekedett, mint a növényi és állati terméké. “1985-ben a mezőgazdasági termékek ára 48%-kal, míg a termeléshez szükséges egyéb anyagoké (növényvédőszer, stb.) 72%-kal emelkedett.”¹⁷ Különösen Szerbia

területén a kormányzat a termelői és fogyasztói árakat alacsony szinten tartotta, ami rohamosan rontotta a mezőgazdaság nyereségességét, visszavetve a termelést és az exportot is. "A termelők csak úgy tudtak talpon maradni, hogy visszafogták a műtrágya és vegyszerek használatát, minimalizálták a felszerelés karbantartási és javítási költségeit és eladták állományuk jelentős részét."¹⁸ A kedvezőtlen körülmények ellenére az agrárszektor biztosította a lakosság ellátását alapvető élelmiszerrel, sőt a munkanélkülieket és a menekülteket is foglalkoztatni tudta.

5. Vajdaság mezőgazdasága a rendszerváltásig (1990-2000)

A mezőgazdaság fejlődésére igen nagy hatással volt az 1990-es évek gazdasági zárata. Később, a gazdasági embargó megszűnésével, a politikai viharok enyhülésével, és a feldolgozóipar privatizációjának megindulása után jelentősen tudott fejlődni a mezőgazdaság.

1991 és 2001 között a növénytermesztésben némi növekedés ment végbe, míg az állattenyésztésnél csökkenést lehetett megállapítani; összességében szerény méretű növekedést produkált az ágazat. Ez a növekedés a termelékenység növekedésének az eredménye, hiszen a hivatalosan foglalkoztatottak száma folyamatosan csökkent a háború és nagy létszámú elvándorlás következtében.

Vajdaság a térség legfejlettebb és meghatározó régiója. Ha figyelembe vesszük a két világháború közötti Jugoszlávia régióit, a mezőgazdaságban, az iparban illetve a kereskedelemben Vajdaság gazdasági dominanciáját lehet tapasztalni. A mezőgazdaság vezető szerepe a gazdasági átalakulás során is megmaradt, azonban az értékesítés, a feldolgozás és a termelés szerkezete átrendeződött.

A mezőgazdasági populációnak a teljes népességhez viszonyított aránya az egyik legfontosabb mutató, amely a mezőgazdaság jelentőségét hivatott mérni a gazdaság szerkezetében. Ez a mutató felhasználható a gazdasági elemzésekben az elért átlagos gazdasági fejlődési szint meghatározására és segít meghatározni a mezőgazdaság helyzetét a gazdaság egészében. "Abban az esetben, ha a népességben nagy arányban fordul elő a mezőgazdasági populáció, akkor ez azt jelenti, hogy a gazdasági fejlődés kezdeti szakaszban van."¹⁹

6. Vajdaság mezőgazdasága a rendszerváltás után

A gazdaság stagnálási időszaka után 2000-ben Szerbiában a politikai változások következtében elindult a fejlődés. 2001 és 2007 között számos reformot hajtottak végre, hogy helyreállítsák az ország makrogazdasági stabilitását és hogy kialakítsák a fenntartható gazdasági fejlődést. Ebben az időszakban történt az állami tulajdon nagy részének magánosítása. Ezek a változások pozitív hatással voltak a mezőgazdaság fejlődésére is.

Az agrárpolitikát három fázisra lehet bontani a 2000-es évektől (a rendszerváltástól) kezdve:

1. Közvetlenül a rendszerváltás után az intézményrendszerek és a jogszabályi környezet kialakítására fókuszálnak a reformok terén annak érdekében, hogy felszámolják a feketegazdaságot az egyes szektorokban, mely hosszú évek folyamán alakult ki. Ugyanakkor a gazdasági zárlat következtében egyes szektorok nagyon legyengültek, ezért azok újjáélesztését tűzték ki célul. Ezek a következő szektorok: hús, gyümölcs, zöldség és cukor,
2. Következő lépés volt a mezőgazdasági stratégia kidolgozása és annak elfogadása, mely 2004 és 2007 között történt. Ekkor hozták létre a közvetlen kifizetési rendszert és minden vidékfejlesztési intézkedést. 2006-ban meghozták a Mezőgazdasági földtörvényt,
3. "2008 óta a közvetlen kifizetési formák dominálnak, azonban a kifizetési feltételek sűrűn változnak."²⁰ A sűrűn egész pontosan azt jelenti, hogy minden évben januárban vagy legkésőbb márciusig meghozták a konkrét évre vonatkozó kifizetési feltételeket (3. táblázat).

A városban dolgozó ipari munkások kiköltöztek-visszaköltöztek a falvakra és elkezdtek mezőgazdasággal foglalkozni. Ezzel a mezőgazdaságban foglalkoztatottak száma megnövekedett. 2004-től kezdve lehetett regisztrálni a mezőgazdasági gazdaságokat és lehetett valaki magánfoglalkoztatott a saját mezőgazdaságán keresztül. Így jöttek létre a kis magángazdaságok, melybe beletartozott az egész család, vagy esetenként a férj és a feleség két külön gazdaságot is nyitottak, ha nagyobb földterülettel rendelkeztek és így mindketten mezőgazdasági magánfoglalkoztatottak lettek.

A 2006-ban meghozott Mezőgazdasági Földtörvénnyel²¹ lesabályozták az állami és a magán tulajdonban lévő földek használatát. Akkor, aki rendelkezett elegendő tőkével, 2007-től kezdve kedvező áron tudott állami földeket bérelni. Nagyon kedvező hitelekkel nyújtott az ország mezőgazdasági gépvásárlásra, valamint kapcsolható eszközök vásárlására. Ugyanakkor vissza nem térítendő támogatásokat is nyújtott Szerbia a lakosainak nagyon rövid ideig. Szerbia bevezette a földalapú támogatást, mely eleinte igen nagy segítséget nyújtott a mezőgazdaságban foglalkoztatottaknak, míg az idő múlásával évről-évre csökkentették azt. Ma már szinte csak szimbolikus és nem segítségnyújtás az az összeg, mint azt a következő táblázat is mutatja.

Ami a szerkezetet illeti, az utóbbi években az agrárfoglalkoztatottak és az egyéni gazdaságok számának folyamatos csökkenése figyelhető meg Vajdaság területén. Ez a csökkenés egyenes arányban van az országos csökkenéssel. Ami nagyon fontos, hogy az egyéni gazdaságok száma ugyan

csökken, de a használatukban lévő földterület növekszik. Ez azt mutatja, hogy erős birtokkoncentráció indult el.

Vajdaság mezőgazdasági területe 1.608.895 hektárt tesz ki, melynek eloszlása a következő táblázatból leolvasható.

1.táblázat: Mezőgazdasági terület nagysága

1. table Size of agricultural land

Körzet	Terület (ha)	%-ban kifejezve
Nyugat-Bácska	191 356	11,89
Dél-Bácska	286 793	17,83
Észak-Bánát	178 301	11,08
Közép-Bánát	263 386	16,37
Dél-Bánát	319 595	19,86
Szerémség	229 195	14,25
Észak-Bácska	140 269	8,72
összesen	1 608 895	100

Forrás: Sajat szerkesztés a Popis poljoprivrede 2012. alapján

Az egyes körzetek mezőgazdasági adottságait, illetve a mezőgazdasági termelés terén a Vajdaságban betöltött szerepét torzítja, hogy területük nagysága különböző. Erre a legjobb példa Észak-Bácska, amely a mezőgazdasági területeket tekintve a legkisebb szeletet foglalja el, de a körzet összes területéhez viszonyítva itt a legmagasabb a művelés alá vont területek aránya (88,9%).

4.ábra A Vajdaságot alkotó hét körzet

4.figure Zones of Vojvodina

Forrás: <http://baloghpet.com/2009/10/28/vajdasag-attekintes/>

A Vajdaságon belül világosan lehatárolható Észak-Vajdaság: Nyugat-Bácska északi feléből, Észak-Bácskából és Észak-Bánát északi részéből áll. Ez a területi egység összefüggő és társadalmi-gazdasági-környezeti szempontból egy olyan viszonylag homogén egységet képez, amely lehetőséget biztosít a LEADER fejlesztési módszer alkalmazására.

“A balkáni országok mezőgazdasági területének legnagyobb részén gabonát termelnek.”²² Ez jellemző Vajdaságra is, ahogyan az olvasható a 2012-es mezőgazdasági összeírás után elkészült évkönyvben is: “Szerbia szántóinak és kertjeinek legnagyobb részében gabonát termelnek (az összes terület 68%-án). Ebből 39 % a kukorica, míg 24% a búza.”²³

A mezőgazdaságban mint korlátozott természeti erőforrás – nélkülözhetetlen termelési tényező jelentkezik a föld. Ezért Vajdaságban a termelési tényezők elemzésekor ez a természeti forrás kiemelkedő jelentőséget kap. A tartomány területén a kertek és a szántók kifejezetten dominánsak (73,03%). Vajdaságban az összes megművelhető földterület a tartomány 76,21%-át képezi, mely magába foglalja a kerteket, szántókat, gyümölcsösöket, szőlészeteket és réteket.

Egy lakosra 0,88 ha mezőgazdasági fölterület jut, illetve 0,78 ha kiváló minőségű szántó kedvező éghajlati viszonyokkal, elegendő fénnel, hővel és nedvességgel a termesztéshez és a nagy hozamok eléréséhez számos mezőgazdasági kultúra esetében. Vajdaság olyan földgazdálkodási lehetőségekkel rendelkezik, melyek ez idáig nem voltak kellő mértékben kihasználva a különböző hátráltató tényezők végett.

7. Vajdaság mezőgazdasága napjainkban

A mélyreható gazdaságpolitikai átrendeződés miatt, mely végbement a kelet-közép-európai térségben, jelentősen csökkent a mezőgazdasági termelés, s jelenleg Magyarországon és Bulgárián kívül csupán (a jelentős mértékben a vajdasági mezőgazdaság teljesítményére támaszkodó) Szerbia maradt önellátó és nettó élelmiszer-exportőr.

A vajdasági mezőgazdaság és élelmiszeripar részére (a nem igazán attraktív szerbiai belső felvevőpiac és a hatalmas konkurencia ellenére is) a nyugat-európai térség lenne az elérhető célpiac. Az Európai Unió országaiban működő intenzív és hatékony mezőgazdasági támogatási rendszer mellett igen erős importkorlátozó szerepe van azon szabványoknak, minőségi követelményeknek és kvótáknak, melyeket az egyre szigorodó feltételrendszerek által meghatároznak.

Hosszú távon az átalakuló versenyszabályozási rendszer azokba a térségekbe helyezi majd át fokozatosan a tömegtermelést, amelyekben legmegfelelőbbek a természeti adottságok, és ez a jövőben akár javíthatja is a vajdasági élelmiszerexport versenyhelyzetét, de a most belátható középtávú időszakban a mezőgazdaság számára a munkaigényes kultúrák természetese és

a piacépes végtermékek előállítására lehet eredményes fejlesztési alternatíva a tömegtermelés helyett.

Vajdaságban a 2012-es hivatalos mezőgazdasági összeírás szerint 147.624 regisztrált mezőgazdasági gazdaság volt, melyek tulajdonosai 1.608.896 ha földterületet műveltek meg. Összesen 6.054 olyan regisztrált gazdaság van, mely nem rendelkezik saját tulajdonban lévő földterülettel, ugyanis kizárólag bérelt földeken végzik a mezőgazdasági munkákat. Ez jellemzően a fiatalokra jellemző, akik leregisztrálják a mezőgazdasági gazdaságot, bérelnek néhány hektár földet és a munkákat is főleg bér munka által végeztetik el. Remélhetőleg aratás után nyereséggel zárják a gazdasági évet és a következő évben növelni tudják a bérelt földterületek nagyságát, vagy hitel vagy részben vissza nem térítendő támogatás segítségével már tudnak 1-2 ha saját földhöz jutni.

A gazdaságok 57 %-a válaszolt igennel arra a kérdésre, hogy a bevételeik kizárólag mezőgazdasági tevékenységből származnak-e. Ők képezik azt a csoportot, akik egészen biztosan rendelkeznek saját földterülettel.

A Vajdaság területén a regisztrált mezőgazdaságok szerkezete a gazdaságba beregisztrált földterület alapján. Ez a földterület nem egyenlő a saját tulajdonú földdel (a mezőgazdasági gazdaságba két féle föld kerülhet beregisztrálásra: saját tulajdonban lévő – ezt földhivatali ívvel kell bizonyítani vagy pedig bérelt – ezt közjegyző előtt hitelesített bérleti szerződéssel lehet bizonyítani).

A regisztrált mezőgazdasági gazdaságok igen nagy része rendelkezik 5 ha alatti földterületekkel, megközelítőleg az összes gazdaság kétharmada. A maradék egyharmadban vannak azok a gazdaságok, melyek minimum 5 ha saját földterülettel rendelkeznek. Ez azt mutatja, hogy nagyon sok kis családi gazdaság van, akik már főként nem a mezőgazdaságból élnek, ugyanis ma már a néhány hektáron megtermelt mezőgazdasági termény hasznából egy átlagcsalád nem tud megélni. Ezek általában olyan mezőgazdasági gazdaságok, melyek számára a mezőgazdaság nem képezi a fő tevékenységet, és ezt regisztráláskor meg is jelölik. A gépezetük elavultabb, gyakori karbantartásra szorul, illetve nagyon kevés gépezettel rendelkeznek és inkább bér munkában végeztetik el a szükséges mezőgazdasági munkákat földjeiken.

A másik véglet azok a regisztrált mezőgazdaságok, melyek 50 ha feletti földterülettel rendelkeznek. Ha számszerűen nézzük, akkor az összes 147.624 gazdaságból ezekből 5.543 van, vagyis az összes regisztrált gazdaság 3,75 %-át teszik ki és ők rendelkeznek a vajdasági összes földterület 56,32 %-ával. Ezek a gazdaságok főtevékenységként végzik ezeket a munkákat. Jellemző rájuk, hogy korszerű gépekkel és kapcsolható eszközökkel rendelkeznek, melyekkel a gépek kapacitásának kihasználása szempontjából nem csak a saját földjeiket művelik, hanem bér művelést is végeznek. Ezeknek a mezőgazdasági gazdaságoknak már alkalmazottjai is vannak, tehát nem csak önfenntartóak, hanem más családok bevételét (megélhetését) is biztosítják.

Egy olyan tendencia alakul ki, mi szerint a földterületek legnagyobb része kis számú gazda tulajdonába koncentrálódik.

1991-ben a birtokok még elaprózottak voltak: 2,78 hektár volt az átlagos tulajdonméret, ez a szám 2002-ben már 3,59 hektár volt. Fokozatosan nőttek a gazdaságok, változott a birtokszerkezet és 2012-re ez a szám már 10,9 hektárt tett ki Vajdaság területén, ami meghaladja a szerbiai átlagot, ami 5,4 hektár volt. Összehasonlításképpen: „a cseh átlagos parcellamérete 152,4 hektár, a dán 62,9 hektár, a német 55,8 hektár, a francia pedig 53,9 hektár.”²⁴ Ha területileg nézzük, hogy Vajdaság mely területén találhatóak a kis gazdaságok és a nagy gazdaságok, akkor azt állapíthatjuk meg, hogy Szerémségben vannak legnagyobb számban a kisgazdaságok, ami a földrajzi adottságokra való tekintettel teljesen érhető is. Itt található a Tarcal-hegység és a hegyvidéken az egybefüggő megművelhető földterületek nagysága nem túl nagy, ugyanakkor ezen a vidéken a szőlő termesztése jellemző, mely általában nem történik több tíz hektáron.

A legnagyobb számú 100 ha feletti regisztrált mezőgazdasági gazdaság Dél-Bánátban van, mely adat részben meglepés, ugyanis tudni kell, hogy a bánáti föld közel nem olyan jó minőségű mint a bácskai, így a hektáronkénti ára is jóval alacsonyabb (akár háromszorosa, vagy négyszerese lehet a jó minőségű bácskai föld hektáronkénti értéke a bánáti föld értékéhez képest). Tekintettel arra, hogy a mezőgazdasági gépesítés egyre nagyobb tendenciát vesz Vajdaság területén, mind kevesebb foglalkoztatott fog lenni ebben a gazdasági ágazatban, ugyanakkor az ágazat iránt érdeklődők mind nagyobb számban várhatóan magasabb iskolai végzettséggel kerülnek ki. Vajdaságban Újvidéken ugyan található egyetem, ahol agármérnök-képzés folyik, de ott kizárólag szerb nyelven folyik az oktatás. Azok a vajdasági magyarok, akik nem beszélnek egyáltalán vagy nem beszélnek jól a szerb (az ország nyelvét) nyelvet, illetve szerényebb anyagi körülmények között élnek, alkalmuk van a következő intézményekben szerezni közép- illetve felsőfokú agrár végzettséget magyar nyelven:

- Mezőgazdasági Iskola Bácska Topolya
- Beszédes József Mezőgazdasági és Műszaki Iskolaközpont Magyarkanizsa
- Gödöllői Szent István Egyetem Határon Túli BSc képzése Zentán.

A Vajdaságban található földterületek kategória szerinti eloszlását a következő táblázatban láthatjuk. A táblázatból jól látszik, hogy kimagaslóan nagy területen a szántóföld a jellemző, ezután következnek a rétek és legelők. Igen szép területen találhatóak gyümölcsösök és szőlősök is, ami annak köszönhető, hogy nagy területen van homokvidék Vajdaság több területén is, mely igen kedvező ezeknek a kultúráknak.

A szántókon megtermelt kultúrnövények közül a leggyakoribbak a gabonafélék, a hüvelyesek, burgonya, cukorrépa és egyebek. Ezek pontos eloszlását Vajdaság területén a következő táblázatban láthatjuk.

Ami még elengedhetetlen a mezőgazdasági gazdaságoknál, az az, hogy mekkora területen öntöznek és milyen kultúrákat. Az utóbbi évek aszályos nyarai arra kényszerítik a gazdákat, hogy mind nagyobb mértékben használják az öntözés különböző formáit: föld alatti csepegtetőrendszerek, föld feletti csepegtető rendszerek, tifonok, esőzárnnyak, kanálisból, kutakból.

Az összeírásakor Vajdaságban 7.385 üzem vallotta azt, hogy használja az öntözés valamilyen formáját, mégpedig a következő táblázatban látható eloszlás szerint:

Az áruforgalom összeségének 7,1%-a az élelmiszer-feldolgozásból eredt a 2013-as évben. Ez a munkavállalók 6%-át foglalta magába, vagyis összesen 59.524 személyt. Ugyanis a CEFTA-egyezmény (Közép-európai Szabadkereskedelmi Megállapodás) következtében a kivitel gyorsan nőtt 2004 után. 2005-2013 időszakban a kivitel (elsősorban a feldolgozatlan termékekre vonatkozik) és a behozatal (ezen termékek feldolgozottsági foka igen magas) is jelentősen megnőtt. A kivitel leginkább az EU-ba, a CEFTA-országokba és Oroszországba történt.

„2013-ban a szerb bruttó hazai termék (GDP) 11,4 %-a származott a mezőgazdasági tevékenységből, és az árukivitel 23,4 %-át mezőgazdasági és élelmiszer-ipari termékek tették ki.” A mezőgazdaság termelékenységét abban fejezik ki, hogy egy aktív mezőgazdasági termelő hány fő élelmezési igényét tudja kielégíteni. Ez a szám Szerbiában 16 fő, Németországban 156 fő, Olaszországban 53 fő, Franciaországban 77 fő és Ausztriában 56 fő.

A mezőgazdasági termékek kivitelénél folyamatos növekedés jelentkezett. A legnagyobb mennyiségben exportált termékek a gabona (a kivitel 70%-a búza és kukorica), a gyümölcs (elsősorban a málna), az étkezési olaj és a zsír.”²⁵ Ami nem is meglepő, a kukorica és a búza részvételi aránya a kivitelben, hiszen Vajdaság területén ezt a két kultúrnövényt termesztik a legnagyobb mennyiségben. Az import legnagyobb részét az élelmiszer képezi: főleg kávé és déli gyümölcsöt importálnak.

8. Összegzés

Amennyiben figyelembe vesszük az elmúlt 100 évben a lakosság összetételének változását, a politikai változásokat, nyomásokat, azt kellene megállapítanunk, hogy a Vajdaságban élő embereknek már teljesen elvették a kedvét a mezőgazdaságtól az elmúlt idők viszontagságai, azonban az nincs így. Sőt, ebben a pillanatban felnövekvőben van egy olyan réteg (20 és 40 év közöttiek), aki ismerve a múltat, nem félve a jövőtől bátran néz szembe az időjárás és a politika által kialakított állapotokkal és szívesen megy ki és műveli a földet. Az utóbbi években divattá vált pályázni, egyre több részben vissza nem térítendő pályázat jelenik meg Vajdaság területén, melyen szívesen vesznek részt a mezőgazdasági termelők.

Ezen információk tudatában bátran állíthatjuk, hogy a Vajdaságban rendületlen jövője van a mezőgazdasági termelésnek.

HIVATKOZÁSOK/REFERENCES

1. VMSZ – Vajdasági Magyar Szövetség (2015): A vajdasági magyar közösségek terület- és gazdaságfejlesztési stratégiája
2. Katić Vladimir (2008): Studija Atlas vetrova AP Vojvodine, Novi Sad
3. Belanka Csaba (2007): Mezőgazdaság In: Nagy Imre: Vajdaság, Pécs-Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 162. oldal
4. <http://data.stat.gov.rs/Home/Result/3102010401?languageCode=sr-Cyrl>
5. <http://data.stat.gov.rs/Home/Result/3102010402?languageCode=sr-Cyrl>
6. Buday-Sántha Attila (2011): Agrár- és vidékpolitika, Budapest, 11. oldal
7. Poljoprivreda Vojvodine i približavanje Evropskoj Uniji, Novi Sad, 2009, 11. oldal
8. Popis poljoprivrede 2012. (2013) Poljoprivreda u Republici Srbiji, Beograd, 38. oldal
9. KSH-Kozponti Statisztikai Hivatal (2012): A mezőgazdaság területi jellemzői, 2010
10. Jankov, Dragomir (2005): Vojvodina. Propadanje jednog regiona. Novi Sad
11. Gaćeša, Nikola L. (1941): Agrarna reforma i kolonizacija u Banatu 1919–1941. Novi Sad: Institut za izučavanje istorije Vojvodine, Matica Srpska.
12. Boarov, Dimitrije (2001): Politička istorija Vojvodine. Novi Sad.
13. Bíró László (2014): A Vajdaság a két világháború között: Adalékok a Jugoszláv gazdasági integráció hatásához
14. Berend T. Iván (1983): Válságos évtizedek. Budapest
15. László Dóra: A Vajdaság átalakulása a 20. században In: LÉTÜNK 2013/1. 110–121.
16. Pasko Romac (1946): Vajdaság mezőgazdasága egykor és most, In: Lőrinc Péter: Iparosítás és iskoláink, 47. oldal
17. Belanka Csaba (2007): Mezőgazdaság In: Nagy Imre: Vajdaság, Pécs-Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 138. oldal
18. Statisztikai elemzések (2003), Ifj. Simon György: A Jugoszláv gazdaság az átalakulás után 159. oldal
19. VMSZ – Vajdasági Magyar Szövetség: A vajdasági magyar közösségek terület- és gazdaságfejlesztési stratégiája, 2015, 38. oldal
20. Bogdanov, Natalija–Rodić, Vesna (2015): Poljoprivreda i poljoprivredna politika u Srbiji. In: Volk, Tina–Erjavec, Emil–Mortensen, Kaj (szerk.): Poljoprivredna politika i Evropske integracije u Jugoistočnoj Evropi. 177–196. Budimpešta: FAO-Stalna Radna grupa za regionalni ruralni razvoj

21. Zakon o poljoprivrednom zemljištu, (Službeni glasnik Republike Srbije, broj 62/2006)
22. Kovács Teréz (2010): A Balkán mezőgazdasága In: Horvát Gyula, Hajdú Zoltán: Regionális átalakulási folyamatok a Nyugat-Balkán országában, Pécs, 399. oldal
23. Popis poljoprivrede 2012. (2013) Poljoprivreda u Republici Srbiji, Beograd, 29. oldal
24. Tasić Slavka: Implementacija agroekonomske politike EU na poljoprivredni i ruralni razvoj Srbije. Doktorska disertacija Novi Sad.
25. Tasić Slavka: Implementacija agroekonomske politike EU na poljoprivredni i ruralni razvoj Srbije. Doktorska disertacija Novi Sad.